

Az MNHF-ség vezetése és az MNHF PB kezdeményezésére, az MNHF Tudományos Tanácsa irányításával megindult az MN HTP létrejöttének és tevékenységének történeti feldolgozása, hogy működésének tapasztalatai is segítsék a ma feladatainak végrehajtását. Ezzel a céllal indult a jelen cikksorozat.

Szerkesztőség

A Magyar Néphadsereg Hadtáp létrejöttének előzményei, kialakulása és tevékenysége 1945—68.

*Dr. Zimonyi István nyá. ezredes,
a hadtudományok kandidátusa*

I. Rész

A magyar katonai ellátó- (hadbiztonsági) szolgálat a Néphadsereg építésének megkezdésétől a csapatok hadművelleti területre érkezéséig

(1944. december—1945. április)

A náci Németország által kirobbantott második világháború befejezése, a Szovjetunióknak a fasiszmus leverésében játszott döntő szerepe, hazánk felszabadítása, alapvető változások feltételeit teremtette meg mind politikai, mind társadalmi és gazdasági téren történelmünkben.

A megváltozott körülményekben rejlő lehetőségek valóra váltása útján hatalmas akadályt jelentett a magyar iparban, mezőgazdaságban és közlekedésben keletkezett károk nyomasztó súlya. Az ország nemzeti vagyonának 45⁰/₀-a pusztult el. A háború, a rombolás és a fosztogatás folytán bekövetkezett károk értéke közel 22 milliárd pengőre (1938. évi pengő értéke, akkori 1 dollár = 5,15 pengő) tehető. Az ipar romokban hevert, a vállalatok 90⁰/₀-át érte károsodás. A mezőgazdaságot, elsősorban az állatállományt súlytó veszteségek bénították. 1945 elején a szarvasmarha-, ló-, sertés- és juhállományban mintegy 4,5 milliósi csökkenés volt tapasztalható.

A háborús pusztítások talán leginkább a közlekedésben éreztették hatásukat, megbénítva a gazdaság vérkeringését, több mint egyharmada semmisült meg az ország közötti hídjainak. A visszavonuló német csapatok különösen nagy kárt okoztak a Duna és Tisza hídjainak felrobbantásával. A vasúthálózat alig 60⁰/₀-a volt használható, a vasúti járműállomány több mint fele pedig elpusztult (alig 300 mozdony maradt meg a 3000-ból). A közötti, vasúti és légi közlekedési berendezések átlag 50⁰/₀-a semmisült meg, vagy érte súlyos károsodás. A vízi járműállományt szinte teljes egészében elvitték a rabolva menekülő fasiszta német csapatok.

Igen jelentős embervesztés érte az országot. A katonai veszteségek, a bombázások következménye és a deportálások veszteségei meghaladták a 400 000 főt.

A gazdaság normalizálásának útján nem kisebb akadályt jelentett a vezetés, szervezés dezorganizáltsága, a háborút megelőző években felhalmozott nyugati hitelek.

A lakosság élelem ellátása a kritikus szintre süllyedt, amikor 1945 márciusában – már az ország teljes felszabadítása előtt – a főváros és az ipari központok ellátására a Szovjetunió 15 000 tonna kenyérgabonát, 3000 tonna húst és 2000 tonna cukrot adott, júniusban pedig további élelmiszerszállítmányok érkeztek és 250 tehergépkocsit kaptunk. E segítség, bár igen jelentős volt a kezdeti nehézségekből való kiláboláshoz, de természetesen nem oldotta meg az ellátás nehézségeit.

A gazdaság kilátástalan helyzetéből az egyetlen reális kiutat a kommunista párt kezdeményezte az 1945 májusában tartott első kongresszusán meghirdetett újjáépítési programjával, melynek nyomán hatalmas lendületet kapott a romok eltakarítása, a közlekedés talpraállítása és a termelés feltételeinek megteremtése. A tömegek megértésével találkozott a KP állásfoglalása „feltétlenül kötött gazdálkodásra kell irányt vennünk, mert úgyszólván mindenben hiányt szenvedünk és mert ez még sokáig így lesz.”³⁵ – A kötött gazdálkodást az állami nyersanyag-ellátás, a munkaerőgazdálkodás, árpolitika, az államosítás jelentette.

Az állami bevételek 1945 nyarán csak 80%-ban fedezték a kiadásokat, melynek finanszírozására papírpénz kibocsátása nyújtott egyetlen lehetőséget. A nyomában járó rohamos infláció egy év alatt a bérből és fizetésből élők életszínvonalát mintegy 50–60%-kal csökkentette. Az új pénz, a forint 1946. augusztus 1-én született meg, mely lehetőséget adott a termelés ütemes fellendítésére.

A gazdaság gyors regenerálódásában döntő jelentősége volt az állami szektor kiépítésének, első ütemben 1946. január 1-től a bányászatban, majd 1946. december 1-től vette kezdetét a nagybankok államosítása. 1947. végéig a gyári munkások több mint 50%-a állami üzemekben dolgozott.

A mezőgazdaságban a földreform során csaknem 5,6 millió kat. hold került a földet megművelő parasztok kezébe.

Az 1947 augusztusában megindult 3 éves terv keretében gyorsan megmutatkoztak a szocialista tervgazdaság első eredményei, így már 1948-ban elérte az ipari termelés az utolsó békeév szintjét. A mezőgazdaság bár sikerrel számolta fel a háborús károkat, a termelésátlag csak megközelítette, de el nem érte a háború előttiéket. Nyilvánvalóan ez kedvezőtlenül befolyásolta a lakosság ellátását, veszélyeztette a gazdasági fejlődés egész menetét.

A hároméves terv teljesítésével a gazdaság alapvetően a háborús károk helyreállítása végéhez ért, megteremtve a feltételeket a gazdaság új periódusának megkezdéséhez.

*

Debrecenben 1944. december 21-én az Ideiglenes Nemzetgyűlés megválasztotta Magyarországot új Kormányát. A Kormány december 28-án badat üzent a hiteleri Németországnak. Moszkvában 1945. február 20-án megkötött fegyverszüneti egyezményben a kormány kötelezte magát, hogy a fasizmus elleni barcra nyolc nebézfegyverzettel felszerelt badosztályt állít fel. A háborúnak legalább a befejező szakaszában való részvételhez fűzött reménynek megfelelően nagy erőfeszítések indultak meg, annak valóra váltására.

³⁵ Gerő Ernő Harcban a szocialista népgazdaságért. Szikra, 1950. 166. oldal.

Az új hadsereg felállításának érdekében még a fegyverszüneti egyezmény aláírása előtt, 1945. január 20-án létrehozták a Honvédelmi Minisztériumot, melyen belül megalakult az anyagi csoport. Az anyagellátás e központi szervének első feladatai között szerepelt az új hadsereg anyagi alapjának létrehozását célzó tervek kidolgozása. A felszabadult országrészekben a régi hadsereg szervezetei teljesen felbomlottak, így gondoskodni kellett az anyagi szolgálat újbóli megszerzéséről is. Az 1946. január 31-én kiadott rendelet változatlanul hagyta a 7 katonai körzetet (Budapest, Székesfehérvár, Szombathely, Pécs, Szeged, Debrecen, Miskolc), ezen belül az ellátás szervezetét, rendszerét, a területi raktárak hálózatát. Május hónapban befejeződött az első alapvető hátországi ellátó intézmények létrehozása, ezek a következők voltak:

Élelmező raktár	Ágyraktár
Ruharaktár	Kerületi gépkocsi javító műhely
Egészségügyi anyagraktár	Központi Átvételi Bizottság
Állategészségügyi anyagraktár	

A jóváhagyott szervezési intézkedéseknek megfelelően az új hadosztályok hadrendjében az anyagi szolgálat felépítése, az ellátás rendszere lényegében – ha a körülményeknek megfelelően csökkentett szervezetben – alig változott.

A magasabbegységeknél megtaláljuk a *hadosztály vonat*-ot, melyen belül szerepelt:

- 1-2 kocsioszlop,
- 1-2 tehergépkocsi-oszlop,
- 1 lőszerkezelő oszlop,
- 1 élelmezőoszlop,
- 1 sütőoszlop,
- 1 gépkocsizó sebesültszállító oszlop,
- 1 egészségügyi oszlop,
- 1 műhelyszakasz.

Az élelmezés, a ruházat és felszerelés pótlását, valamint a pénzellátást, a *hadosztály vezető-hadbiztos* irányításával az alárendelt csapatok, alakulatok *gazdasági hivatalai* a *gb. főnökök* vezetésével hajtották végre. Az egészségügyi és állategészségügyi ellátást a parancsnokok közvetlen alárendeltségében levő *vezető orvos* és *vezető állatorvos* irányította, végezte.

Az új honvédség mintegy 140 000 főre tervezett állományának a szükséges anyagokkal való felszerelése, élelmezése – figyelemmel az ország gazdasági helyzetére – rendkívüli feladatokat rótt az anyagi szolgálatra. Az ország polgári és katonai raktárjai a háborús igénybevétel és behatások folytán (1944 őszétől az ország nagy része hadszíntérré változott), amúgyis erősen lecsökkentett készleteit a visszavonuló fasiszta német és magyar csapatok magukkal hurcolták, vagy megsemmisítették. A Honvédelmi Minisztérium Anyagi Főcsoportfőnökség összekötő törzsének egy 1946-ban készült kimutatása szerint mintegy 1400 vagon hadianyagot vittek el, mely készlet kb. 5 hadosztály felszerelését tette volna lehetővé.³⁶

Súlyosbította a helyzetet, hogy a hadianyag-gyártásról szó sem lehetett. Ez időben Miskolc volt az egyetlen felszabadult ipari bázis, másrészt a háború első-

³⁶ HL HM Békeelőkészítő Bizottság iratal, 2. csomó, 22. szám.

sorban a hadiipari üzemeket pusztította, 95–100%-ban károsodtak, semmisültek meg. A megmaradt minimális gyártási kapacitást pedig elsősorban a harcoló szovjet hadsereg igényeinek kielégítése érdekében foglalkoztatták.

A felszabadulás előtt már megindult infláció felgyorsult, a lakosság élelmi-szerellátása a mélypontra süllyedt, a hadsereg ellátása is rendkívüli nehézségekbe ütközött.

Fegyver- és lőszerellátás

Az új hadsereg szervezésénél – számolva a személyi állomány feltöltésénél, a fegyverzet és más hadianyagellátásban meglévő nehézségekkel – kissé háttérbe szorítva a korszerű szervezési elveket, viszonylag szerény hadrendet alakítottak ki. Ennek megfelelően a következő fegyverzet szerepelt a *hadosztályok állomány-táblájában*:

puska	5280 db	könnyű aknavető	36 db
géppisztoly	3469 db	nehéz aknavető	24 db
pisztoly	1481 db	páncéltörő ágyú	24 db
golyószóró	355 db	löveg	24 db
géppuska	108 db	légvédelmi ágyú	6 db

A nem kis feladatot jelentő fegyverek előteremtésére kifejtett erőfeszítések többirányúak voltak.

A katonai vezetés – raktári készletek és gyártási kapacitás hiányában – gondolt a visszavonuló német és magyar csapatok által elhagyott fegyverek összegyűjtésére, de mindenek előtt számolt a Szovjet Hadsereg segítségével.

A megalakult kerületi parancsnokságok, bevonulási központok, a szerveződő csapatok feladatai között szabták meg a körzetükben levő tanyákon, falvakban, városokban, az elhagyott katonai objektumokban felkutatni és begyűjteni a hadi és hadfelszerelési anyagokat, mindenek előtt a fegyvereket és a lőszert.

A feladat szervezése mellett a Honvédelmi Minisztérium is közvetlenül részt vett e munkában. E tevékenységről olvashatjuk: „Amikor a kormány felköltözött Pestre, akkor a fegyver és lőszer osztály vezetésével bíztak meg. E célból a ló- és állategészségügyi osztály, a gépkocsi és híradó osztály együttműködésében anyaggyűjtő különítmények mentek széjjel és a begyűjtött anyagokat az akkor már felállított tűzér- és fegyverszertárba szállították be.”³⁷

A fegyverek begyűjtés útján való biztosítása – bár hozott bizonyos eredményeket – nem eredményezett megoldást. A hadsereg fegyverzeti felszerelését végül is a kormány szintű tárgyalások eredményeként erre a célra megalakult *szovjet-magyar katonai bizottság* hajtotta végre, melynek feladata a hadosztályok tűzérési és fegyverzeti anyagának biztosítása, illetve átadása volt.

A honvédelmi miniszter március első napjaiban *Görgényi Dánielt* nevezte ki a fegyverátvevő bizottság vezetőjévé, aki kézhez vette a szovjet hadsereg összekötő tisztjétől az átadásra kerülő fegyverzet jegyzékét. A szállítási gondok megoldására a szovjet parancsnokság 10 db tehergépkocsit bocsájtott rendelkezésre vezetékkel, egy tiszt parancsnoksága alatt.

³⁷ Bály Sándor ny. vörgy. visszaemlékezése a hadsereg 1945–47 éveire, HL. A Magyar Néphadsereg történetével foglalkozó tanulmányok és visszaemlékezések gyűjteménye, MN/76. sz.

Március 16-án kezdték meg a fegyverek átvételét a *szovjet zsákmányraktár-ból*, melyek magyar és német fegyverek voltak. Egyidejűleg gondoskodtak azok javításáról is, így a puskák, golyószórók, géppuskák javítására az *Óragyár* Angol utcai üzemét jelölték ki, a lövegeket a szovjet tüzérségi javítóműhely hozta rendbe. Nemsokára bekapcsolódott a javítási munkákba a *Danubia Fegyver- és Lőszergyár* is.

Alig egy héten belül el is indult az első szállítmány Debrecenbe, a 6. hadosztályhoz, melynek szervezése a legelőrehaladottabb stádiumban volt (363 db magyar puska, 125 db magyar és 32 db német golyószóró, 46 db magyar géppuska, 15 db 120 mm-es aknavető, 4 db magyar és 32 db német 81 mm-es aknavető, 10 db 76 mm-es német páncéltörő ágyú). Április 16-án fejeződött be a kijavított fegyverek utolsó tételének átadása a 6. és az 1. hadosztályok részére.

A javítási munka azonban anyaghiány miatt nem járt azonnali teljes eredménnyel, például az aknavetők és a lövegek egy részénél csak később tudták a hiányzó irányzékokat pótolni, mely azonban nem akadályozta a közben folyó kiképzést. Erre utal *Szalontay József hadnagy* nevelőtiszt visszaemlékezése; „*Hogy lövegeinket barckésszé tegyünk, célzási segédeszközt szerkesztettünk, amelynek segítségével az oldal és magassági szög beállítást elvégeztettük. Az oldalirányzást megfelelő tájolással – amelyet egyszerű tájolóval rögzítettünk – elég elfogadható pontossággal megoldottuk. A cső magasságának beállítását lécre felfestett távolsági skálával igyekeztünk pótolni. Ez természetesen azért volt fontos, hogy mielőbb felkészüljünk és elinduljunk a frontra.*”³⁸

A csapatok lőszerellátására megalakultak a *hadosztály lőszerkezelő oszlopok*, felkészültek a lőszer fogadására.

Az új hadsereg fegyverzet- és lőszerellátását a Honvédelmi Minisztérium *Anyagi Csoportfőnökség Hadfelszerelési alcsoportjába* szervezett tüzér, fegyver és lőszer osztály szervezte és irányította.

Ruházati és felszerelési anyagellátás

A többszöri mozgósítás, a háborús pusztítások, a készletek el- és széthurcolása az őrizetlenül hagyott raktárakból, azok kiürülését eredményezte. A ruházatot és felszerelést gyártó ipar súlyos alapanyag-hiánnyal küzdött, a termelő üzemek kapacitása minimálisra csökkent.

Súlyosbította a helyzetet, hogy az új hadsereg zömét alkotó hadifogoly önkéntesek ruházata erősen elhasználódott és hiányos volt. Ugyanakkor azonnali igényt jelentett a nem kis számban bevonuló fiatalok beöltöztetése, felszerelése.

Szinte a semmiből kellett a szerveződő csapatok ezen alapvető igényét kielégíteni, szem előtt tartva azt az indokolt kívánalmat, hogy a honvédek lehetőleg külső megjelenésükben is egy fegyelmezett hadsereg képét mutassák.

A cél megközelítésére sokoldalú és a legkisebb lehetőséget is számításba vevő munka indult meg mind a központi szervek, mind a csapatok részéről.

A leggyorsabb eredményt a szervezett anyagbegyűjtéstől remélték.

A végrehajtás során például a 3. és a 4. honvéd kerületi parancsnokságok összesen mintegy 450 katona felsőruházatát gyűjtötték be.³⁹

³⁸ Sárközi Sándor: *Tüzércsapatok 1945–48.* Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1980. 17. oldal.

³⁹ HL HM Általános iratai. 1945(88.800) ruh. sz.

A győri 242. sz. bevonulási központ tevékenységéből emeli ki a szerző:
„Egyik fontos feladat a területen felkutatható anyagok összegyűjtése volt. A nyugatról bazeérkező katonák és családtagjaik igen sok katonai felszerelést és anyagot hoztak magukkal, amelyet itt leadtak. Alig fél év alatt annyi felszerelési tárgyat sikerült összegyűjteni, hogy majdnem elég volt egy ezred felszereléséhez.”⁴⁰

Maguk a csapatok is tevékenyen részt vettek a honvédségi anyagok felkutatásában: *„Az őrszolgálat mellett úgynevezett anyaggyűjtő járőröket is kellett útbaíndítani a környező községekbe és tanyákba, mert innen tudtuk a ruba és egyéb katonai felszerelés-szükségletünket kielégíteni (elhagyott és átöltözött katonák volt felszerelése).”⁴¹*

A ruházati és felszerelési anyagok összegyűjtése azonban csak részeredményekkel járt, figyelemmel arra, hogy elsőként a visszavonuló csapatok vitték magukkal a készleteket és csak a még ezek után fellelhető anyagok begyűjtése jöhetett számításba.

A Vörös Hadsereg segítsége, az új hadosztályok felszerelése, ellátása terén is meghatározó volt. *„... a magyar hadosztály nehez anyagi helyzetéről hallva a vezérezredesi rendfokozatban levő parancsnok 2000 pár új bakancs szállítására adott utasítást a tanácskozáson jelenlevő hadtápfőnökek.”⁴²*

A többirányú erőfeszítések ellenére sem sikerült azonban 1945. április közepéig, a 6., az 1. és az 5. hadosztály elvonulásának megkezdéséig a személyi állomány ruházatát megfelelően rendbe hozni.

Elsősorban az 1. hadosztálynál voltak nagy hiányosságok a ruházati és felszerelési anyagellátásban, alig egy héttel az első szerelvény Ausztriába indulása előtti helyzetről olvashatjuk: *„Igaz, a kulacs, a pokróc, az evőcsésze és a derékszíj messze nem olyan fontos, mint a fegyver és a lőszer, de ha a személyi állomány 80⁰/₀-a nem kapja meg ezeket, akkor már az is komoly problémává nőhet. Különösen akkor, ha még ebbe egyéb gondok is társulnak, amelyek a katonák közérzetét leginkább befolyásolják. Ilyen a lábbeli és a ruházat. Április 21-én a hadosztályparancsnok jelentette a bonvédelmi miniszternek, hogy a ruházatban 50⁰/₀-os, lábbeliben 80⁰/₀-os hiány áll fenn, a hadosztály tízezer katonája közül báromezzernek nincs fehérműje.”⁴³*

A legkedvezőtlenebb volt azonban a helyzet az elvonuló 5. hadosztálynál; *„A barcok már Ausztria területén folytak, amikor a nagy nehézségek után összeállított szerelvények útbaindultak. Csak néhány tiszt és tiszthelyettesen volt egyenruha.”⁴⁴* – olvashatjuk a hadosztály egyik tagjának visszaemlékezéseiből.

A hadműveleti területre való kikerkezés után is folytatódott a csapatok ruházatának kiegészítése, melyről az 1. hadosztály naplója a következőket rögzíti: *„A hadosztály ruházati anyagának kiegészítésére az orosz hadseregpárancsnokság*

⁴⁰ Görgényi György: Epizódok az új hadsereg első éveiből 207–219. old.

⁴¹ Hadtörténelmi Közlemények, 1961. évf. 1. sz. 181–188. old.

⁴² Móricz Lajos: Új haza, új hadsereg, Magyar–Szovjet fegyverbarátság, 242. oldal.

⁴³ Kis András: Az 1. hadosztály, Zrínyi Katonai kiadó 1979. 64. oldal.

⁴⁴ Görgényi György: Epizódok az új hadsereg életéből, Új haza, új hadsereg 207–219. oldal.

további 6000 zubbonyt, 6000 nadrágot, 3920 inget, 3000 pár kapcát, 3200 köpenyt, 2000 pár bakancsot, 2000 törölközőt stb. utalt ki.”⁴⁵

Ugyancsak a Szovjet Hadsereg segítőkészségét dokumentálja Kis András visszaemlékezése: „A frontparancsnokság 26-án éjjel intézkedett arról, hogy a batodik hadosztály 27-én 10 órától a 27. hadseregnek van alárendelve... Az éj folyamán a frontparancsnokságtól is jött két hadbiztos... A 27. hadseregtől először köpeny érkezett és 3000 evőcsésze. Azután küldtek 1700 pár nagyon szép új sibakancsot és vadonatúj zubbonyokat. Hoztak használt rubákat és bakancsokat, zsávoly anyagot is, amit meg kellett varratni és még sok más ruhaanyagot. A ruházat hiányossága egyelőre megoldódott. Már nincs civilruhás honvéd a hadosztálynál.”⁴⁶

A csapatok Ausztria területén is folytatták anyagbegyűjtő tevékenységüket; „Höll osztrák községben egy elbagyott finánc laktanyában telepedtünk le. A környéken elég sok katonai felszerelést, ruházatot és egyéb anyagokat lehetett találni. Ezeket összegyűjtöttük és viszonylag jól felszereltük magunkat.”⁴⁷

Az elvonuló hadosztályok ruházatának és felszerelésének éppen úgy, mint a fegyverzet és más, a hadrafoghatósághoz nélkülözhetetlen anyagok biztosítása, a Szovjet Hadsereg közvetlen és gyors segítsége nélkül nem lett volna lehetséges.

A hadsereg ruházati ellátást a Honvédelmi Minisztérium anyagi csoportfőnök alárendeltségében a hadbiztosi alcsoportfőnök irányításával a Ruházati Osztály vezette. Az új hadosztályok felállításának időszakában a ruházati ellátás rendszere és az egyenruházat formája a régi hadseregben kialakultaknak megfelelő volt. Az egységes öltözködést azonban a Szovjet Hadseregtől kapott és a német zsákmányanyagból származó egyes ruházati cikkek szükségszerű viselete befolyásolta.

Élelmezési ellátás

A csapatok ruházati ellátásánál nem kisebb feladatot jelentett az élelmezés biztosítása. A hadosztályok felállításának kezdeti időszakában nehéz helyzet alakult ki, melynek alapvető oka volt, hogy az ideiglenes Nemzeti Kormány csak igen szűkös élelmiszerkészletekkel rendelkezett, ugyanakkor a lakosság ellátása is nehézséget okozott.

A Honvédelmi Minisztériumnak sem élelme, sem pénze, sem szállítóeszközök nem volt 1945 február közepén, amikortól a különböző táborokból egymás után futottak be Debrecenbe a magyar hadifogoly önkénteseket hozó vonatok, és elsőként vetődött fel az alakuló leendő 6. hadosztály élelmezésének kérdése.

A problémát a szovjet hatóságok hidalták át azzal, hogy február 20-ig meghosszabbították a katonák élelmezését, amikor is a feladatot a Honvédelmi Minisztérium vette át. Az első napokban esett az ellátás színvonala, a későbbiek során azonban lassú javulás állt be, erre utal a hadosztályparancsnok jelentése, február 26-án: „5 db sertést vágunk a konyha részére”, 27-én: „Az étkezés zsiradék kiszolgáltatása következtében tartalmas és izletes.”⁴⁸

Már befejeződéséhez közeledett február utolsó napjaiban a magasabbegységek között elsőként szervezett 6. hadosztály feltöltésére küldött hadifoglyok át-

⁴⁵ HL HM Békeelőkészítő Bizottság iratai, 7. csomó, 24. sz. 1. gy. ho. naplója

⁴⁶ Kis András: A 6. hadosztály, Zrínyi Katonai Kiadó, 1977. 78. oldal.

⁴⁷ Homoki Imre: Akkor tiszthelyettes voltam, Új haza, új hadsereg, 223. old.

⁴⁸ Kis András: A 6. hadosztály. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest 1977. 38. old.

adása, amikor a 2. Ukrán Front további csapatok felállítására újabb hadifogoly kontingenseket bocsájtott a kormány rendelkezésére. A szerelvények tervezett fogadási helyein Szegeden, Miskolcon, Békéscsabán, Szolnokon, Debrecenben, Nyíregyházán, Sátoraljújhelyen és Hatvanban a Honvédelmi Minisztérium *étkezőállomások* felállítására intézkedett.

A viszonylag rövid időn belül és alapvetően egy időben szerveződő hadosztályok élelmezése – a felszabadulás napjait élő ország súlyos gazdasági helyzetében – csak nagy nehézségek árán valósult meg. A központi ellátás nem volt folyamatos, a kiutalások gyakori kiesését a lakosság adományai enyhítették; „*A tiszántúli parasztok, amikor hírét vették, hogy a katonák éheznek, vittek nekik kenyeret, búst és egyéb élelmet,*”⁴⁹ A honvédelmi miniszter, a minisztertanács 1945. március 9-i ülésén tájékoztatást adott arról, hogy *a bajdúdorogi kommunista pártiszervezet 13 kocsi élelmet vitt a debreceni Pávilon-laktanyában levő honvédek részére.*⁵⁰ Nádudvar község előljárósága március 15-én értesítette a Honvédelmi Minisztériumot, hogy 172,55 mázsa búzát, 81,50 mázsa napraforgót, 35,87 mázsa borsót, ... és 19 000 pengő készpénzt gyűjtöttek az új honvédség részére.⁵¹ Vagy másutt olvashatjuk: „... a hadifogoly táborból kihozott kötelékek parancsnokainak nem voltak élelmezési és elhelyezési gondjaik. A Jászság népe, mint saját fiairól gondoskodott az új hadsereg katonáiról.”⁵²

A hadosztályokat a hadműveleti területre érkezve a Vörös Hadsereg élelmezte. Erről a következőképpen jelentett az 1. hadosztály parancsnoka: „*Az 1. bo. Wiener-Neustadt-ba történt beérkezése után a 26. orosz bds. csop. ellátási rendszerébe kapcsolódott be. Élelem felvételezés a Wiener-Neustadt-i FH-n (felvételező helyen) történt. A bo. vezető hadbiztosa a 26. orosz bds. csop. vez. hadbiztosával Zolotov bds. ezds.-sel az érintkezést állandóan fenntartotta, ahonnan mindig a legmesszemenőbb támogatást kapta. Az élelemellátás terén zavarok nem is mutatkoztak. Nagyobb nehézséget kezdetben csak a szállítótérhiány okozott, amin később az orosz parancsnokság úgy segített, hogy 8 db 3 tonnás tég.-t bocsátott az 1. hopk. rendelkezésére ott tartózkodása idejére. Kenyérellátás orosz pság útján Sauerbrunn-ban, bűsellátás élőállat kiutalása alapján, saját vágatás útján történt. Általában az orosz élelmezés bőséges és változatos volt.*”⁵³

Az új hadsereg élelmezési szolgálatának rendszerét az 1945. március 16-án kiadott „*Ideiglenes Utasítás az élelmező szolgálat ellátására és szervezésére*” című szolgálati könyv szabályozta. Eszerint az élelmező szolgálatot a Honvédelmi Minisztérium *Anyagi Csoportfőnökségének* alárendelt *élelmezési osztály* vezette. Ügkörébe tartozott a kincstári mező-, erdő- és tőgazdaságok ügyeinek intézése is. A hadosztályoknál és a kerületi parancsnokságoknál *vezető hadbiztosok* irányították a szolgálatot.

A kerületi parancsnokságok székhelyén *élelmező raktárak*, egyes nagyobb állomáshelyeken *élelmező fiókraktárak* működtek. Az élelmezőraktárak feladata volt a csapatok által be nem szerorzhető cikkekről való gondoskodás, nagybani beszerzés, illetve utanszállítás útján.

⁴⁹ Kis András: A 6. hadosztály. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1977. 48. old.

⁵⁰ Minisztertanácsi jegyzőkönyv, 1945. február 9. A Minisztertanács irattára. Budapest

⁵¹ HL HM Elnökség iratai, 1945/2779. sz.

⁵² Kis András: Az 1. hadosztály. Zrínyi Katonai Kiadó Budapest, 1979. 41. old.

⁵³ HL HM Elnökség iratai. 1945/26. 341. sz. I. gy. ho. V. 26-i helyzetjelentése.

A rendelet szerint a csapatoknak arra kellett törekedni, hogy minden élelmezési cikket a helyszínen bevásárlás útján szerezzenek be.

Az utasítás – figyelemmel a háború befejező szakaszában tervezett részvételeire – a honvédség minden tagjára kiterjedő hadi élelemadagot állapított meg napi 3700 kalóri értékben, melyet rövid idő után április 28-án 2600 kalóriára csökkentettek. A módosító intézkedés az egyre növekvő ellátási nehézségekkel volt összefüggésben.

A szabályozás ellenére a csapatok élelemellátása a gyakori akadozások következtében – eltekintve a 3. Ukrán Front alárendeltségében eltöltött rövid időszaktól – nem volt problémamentes.

Szállítás, gépkocsi- és vonatanyag-ellátás

A *szállítás alapvető eszköze* a második világháborús magyar hadsereg csapatainál a *fogatolt jármű* volt. A századok, ütegek, a zászlóaljok, osztályok saját anyagaikat lovaskocsikon szállították. *Tebergépkocsikkal* jelentősebb számban csak a *magasabbegységek* szervezésében lehetett találkozni.

A többszöri mozgósítások, háborús pusztítások, a nagy számban lovas szekereken nyugatra távozók erősen lecsökkentették az ország lóállományát, melynek az utolsó békeévhez viszonyítva, mintegy 15–20%-a maradt meg. A felszabadított területeken sok községben még annyi fogat sem volt, hogy a szántást elvégezzék.

Az amúgy sem jelentős gépkocsi-állomány gyakorlatilag az üzemképtelenül visszahagyott és roncs járművekre korlátozódott.

Az ország ló-, országos jármű- és gépkocsi-állományának helyzetére tekintettel alig voltak meg a feltételei az 1945 februárjában a Honvédelmi Minisztérium által hadosztályonként rendszeresített 1317 db ló, 500 db országos jármű, 9 db személygépkocsi, 91 db 3 tonnás tehergépkocsi feltöltésére.

A viszonylag könnyebbnek látszó lóállomány előteremtését többek között az is akadályozta, hogy a két munkáspárt 1945. január 30-i közös katonai programja kimondta, hogy a parasztoktól a mezőgazdasági munkák folytatása érdekében lovat nem szabad elvonni.

A csapatok mozgáskéességének alapját a szervezés első időszakában a Szovjet Hadsereg biztosította: „A 6. hadosztály számára A Vörös Hadsereg adott 1000 lovat.”⁵⁴ „A Vörös Hadsereg loátadó bizottsága március 24-én értesítette az 1. hadosztály parancsnokát, hogy 1300 ló átvételére azonnal küldjön egy loátvevő bizottságot Miskolcra.”⁵⁵ A szükséges országos járművek feltöltésének megkezdését ugyancsak a szovjet csapatok tették lehetővé.

A hiányzó lovakat és vonatanyagokat (országos jármű, szerszám stb.) vásárlás útján igyekeztek biztosítani. A beszerzést rendkívüli mértékben megnehezítette a parasztok által megvételre felajánlott járművek alacsony száma és azok gyenge minősége (elhasználódott, sérült szekerek). Újak legyártására pedig – bár megindították – az idő rövidsége és egyéb okok miatt nem kerülhetett sor. A vonatanyag-ellátás nehézségeire utal a szerző visszaemlékezése: „Emlékszem, egy alkalommal sürgette a tüzérezred és a 16. gyalogezred fogatolt anyagának leszállítását. Itt (Honvédelmi Minisztérium) aztán elmondták, hogy a debreceni bogárok, illetve szijgyártók munkaerő és anyag hiányában nem képesek gyorsabban

⁵⁴ Kis András: A 6. hadosztály, Zrínyi Katonai Kiadó, 1977. 56. old.

⁵⁵ Kis András: Az 1. hadosztály, Zrínyi Katonai Kiadó, 1979. 63. old.

dolgozni. A Tiszántúl akkori lehetőségei a hadosztály teljes anyagi feltöltésére alig voltak elegendők.”⁵⁶

A gépkocsi biztosítása még nagyobb nehézségekbe ütközött. Új járművek beszerzése szóba sem jöhetett, így elsősorban a visszamaradt, zömmel üzemképtelen járművek felkutatásától reméltek megoldást: „A szakaszok feladatához tartozott a gépkocsik vagy azok roncsainak gyűjtése, a lelőhelyek bejelentése, melyeket katonáink vagy a minisztérium szakemberei vontattak be a Dob utcába, vagy az Ecseri úti telepre. Számos motorkerékpárt, de különösen személygépkocsit sikerült megmenteni mielőtt még azok alkatrészeit teljesen vagy csak részben arra illetéktelen személyek kiszerezték, illetve a járművet elvontatták volna.”⁵⁷

Az 1. hadosztály gépjármű helyzetéről olvashatjuk: „A hadosztály szerelői néhány motorkerékpárt és néhány gépkocsit a fővárosi roncsstelepekről bányásztak, azokat mozgásképes állapotba hozták, így lett április 21-re a hadosztály állományába: 2 db motorkerékpár, 1 db személygépkocsi, 4 db 0,5 tonnás tebergépkocsi és 1 db 2 tonnás tebergépkocsi. A hadosztály így tehát a rendszeresített gépkocsi-állomány 10%-ával sem rendelkezett. Az említett gépkocsik nem voltak üzembiztosak, generáljavításra szorult mindegyik, gumiabroncsaik kopottak voltak, motorjaik üzemanyag-fogyasztása a megengedettet jóval túlhaladta.”⁵⁸

Az új honvédség gépkocsi állományát végül is csak erősen hiányosan és gyenge minőségben sikerült biztosítani, erre utal az Anyagi Csoportfőnökség egyik jelentése: „A gépkocsi anyagra jellemző: a) zömmel roncsokból helyreállított, b) gyenge abroncs-anyaggal rendelkezik, c) sokkal kevesebb áll rendelkezésre, mint amennyire szükség volna, a fenti hiányosságok miatt a jelenlegi erős igénybevételnél leromlás észlelhető.”⁵⁹

A kevés számú, ugyanakkor sokféle gyártmányú gépkocsi üzemeltetését kedvezőtlenül befolyásolta, hogy sem a csapat-javítóműhelyek, sem a gépkocsiszertár nem tudott megbirkózni az alkatrészhianyával. Ugyanakkor a polgári vállalatok olyan magas javítási költségeket számítottak fel, amelyet a csapatok javítási pénzeretei nem bírtak el.

A gépkocsi, mind ez időben pótolhatatlan eszköze a szállításnak, rendkívüli jelentőségű volt. A gépjármű-állomány hadrafoghatóságának megőrzése érdekében a Honvédelmi Minisztérium rendeletet adott ki: „A gépjárművekkel rendelkezők a gépjárművek használatára féltő gonddal ügyeljenek. Kizárólag csak szolgálati célra használják. Üzemi karbantartáshoz szükséges időt minden körülmények között biztosítják.”⁶⁰

Az üzemanyag-ellátás akadozása csak tovább nehezítette a súlyos gépkocsi helyzetet, a szállítási feladatok megoldását, mely kitűnik az 1. hadosztály 1945. április 21-i helyzetjelentéséből is: „A hadosztály részére állítólag kiutalt és Debrecenből útra indított 5 tonna benzint nem kaptuk meg. Jelenleg nincs biztosítva a hadosztály folyamatos üzemanyag-ellátása. Ez okozza azt, hogy a hadosztály

⁵⁶ Nagy Gábor: Új haza, új hadsereg, Nevelők az új tisztekért 123. old.

⁵⁷ Kovács Mihály: Az 1. vasútbiztosító őrszázalój története, Honvédelmi Közlemények, 1960. évf. 2. sz. 144—153. old.

⁵⁸ Kis András: Az 1. hadosztály, Zrínyi Katonai Kiadó, 1979. 63. old.

⁵⁹ HL HM Elnökség iratai 1945/44. 079. sz.

⁶⁰ HL HM Elnökség iratai 1945/44. 079. sz.

nem tudja a részére már kiutalt fegyverzetet Budapestről, az egészségügyi anyagokat Debrecenből, a műszaki anyagokat Szolnokról elszállítani.”⁶¹

A szállító szolgálatot a Honvédelmi Minisztérium katonai főnök alárendeltségébe tartozó műszaki és szállítási osztály irányította, de anyagi vonatkozásban az anyagi csoportfőnöknek volt alárendelve.

Egészségügyi szolgálat

Az új hadosztályok felállítására csak rövid idő állt rendelkezésre, így annak során a már képzett, a régi hadseregben szolgált állomány jöhetett elsősorban számításba. Ennek egyik negatív velejárója volt, hogy ezek a katonák a háborús igénybevétel, a hadifogság következtében fizikailag nagy számban leromlott állapotban, betegségekkel küszködve kerültek állományba. „Február 14-én a szervezés alatt álló hadosztály mindhárom ezredének parancsnoka beteg volt. A huzamosabb ideig tartó elégtelen, egyoldalú táplálkozás és a vitaminhiány miatt február 19-ére a legyengült, súlyos basmenéses, hörghurutos és lábfájós megbetegedések száma már 400-ra emelkedett.” – írja a szerző a 6. hadosztály megalakulásának első napjairól.⁶² Másutt az 1. hadosztály felállításának körülményeiről olvashatjuk: „... ezekben a napokban, – amikor a tüzetes orvosi vizsgálatra még nem küldbették az embereket – a parancsnokok 3500 emberről állapították meg, hogy arcvonalszolgálatra alkalmatlan.”⁶³

A katonák egészségének helyreállítása, megóvása a csapatok mielőbbi hadrafoghatóságának egyik központi kérdésévé vált. A feltöltött orvosi állomány első feladata volt a szűrővizsgálatok végrehajtása, mindenkit orvosi bizottság elé állítottak. „Az orvosok javaslatára a hadosztályparancsnok 240 személynek betegség (mellhártyagyulladás, sükettség, vesegyulladás stb.) miatt 3 hónapos tartós szabadságot és 246 személynek pedig nagyfokú leromlottság miatt, 4 heti egészségügyi szabadságot adott.”⁶⁴ – írja a szerző a 6. hadosztálynál végrehajtott egészségügyi vizsgálatról.

1945. március 16-án intézkedés történt az első egészségügyi intézetek, a debreceni 101-es, a budapesti 102-es, a ceglédi 103-as és a gyöngyösi 104-es számú magyar vöröskeresztes hadikórházak felállítására, melyek feladataul szabták a honvédségi állományban levő személyek és hozzátartozóik gyógyítását mindaddig, amíg a szabvány honvédségi egészségügyi intézeteket fel nem állítják.

Az eredményes gyógyító munka hatására a csapatok egészségügyi helyzete aránylag rövid idő alatt elérte a kielégítő színvonalat.

A hadsereg általános fizikai erőnlétét is igen jelentősen emelte az Ideiglenes Nemzeti Kormány fegyverbe hívó szavára ezrével jelentkező fiatal önkéntesek bevonulása. 1945. február 20-án a Miskolci Nemzeti Bizottság levélben jelentette a honvédelmi miniszternek a toborzás eredményét: „Miskolcon az önként jelentkezettek száma 2704, míg Borsod vármegyében 5520... Megjegyezni kívánjuk még, hogy az előzetes orvosi vizsgálat szerint az önként jelentkezettek 75–80 százaléka mutatkozott arcvonalbeli szolgálatra alkalmasnak.”⁶⁵

⁶¹ HL HM Elnökség iratai, 1945/33. 559. sz.

⁶² Kis András: A 6. hadosztály, Zrínyi Katonai Kiadó, 1977. 31. old.

⁶³ Kis András: Az 1. hadosztály, Zrínyi Katonai Kiadó, 1979. 39. old.

⁶⁴ Kis András: A 6. hadosztály, Zrínyi Katonai Kiadó, 1977. 54. old.

⁶⁵ HL HM Elnökség iratai, 1945/20. 193. sz.

A gyógyszer- és kötszerellátás megfelelő volt. Ez már nem volt elmondható a csapatok egészségügyi felszereléséről, még a hadművelleti területre érkezéskor sem. „Hiányoznak a szállítóeszközök és az egészségügyi felszerelési cikkek (sebesültszállító gépkocsi oszlopnak és egészségügyi oszlopnak egyetlen gépkocsija sincs). Hiányoznak a honvédorvosi táskák, altiszi táskák, sebesültvitő kötszertáskák, segélyhelyegységek, kötszertöröndők.”⁶⁶ – rögzíti az 1. hadosztályparancsnok helyzetjelentésében. Nem volt sokkal jobb a helyzet a 6. hadosztálynál sem: „Sebesültszállításra (sebesültszállító oszlopnál) egy használt és egy valamivel jobb állapotban levő gépkocsi, 3 lovaskocsi, valamint egy gyalogos szállító részleg volt... Hadművelleti területre megérkezésükor felszerelésünk még mindig hiányos volt. Műszer, kötszer, gyógyszer csak annyi, amennyit még Debrecenben vásároltunk. Megérkezésünk után kaptunk kötszert és gyógyszert, abból láttuk el a legszükségesebb mértékben az ezredeket és a hadosztályközvetlen csapatokat.”⁶⁷ Mint más anyagi vonatkozásban, itt is a 3. Ukrán Front segített végül is az alapvető egészségügyi ellátás problémáinak megoldásában.

A hadsereg egészségügyi szolgálatát vezető orvosi osztály 1945–1947-ig a Honvédelmi Minisztérium Anyagi Csoportfőnökségének szervezésében működött, azután ügykörének anyagi vonatkozásaitól eltekintve a Honvédség Felügyelőjének alárendeltségébe lépett. E változást a katonai vezetésnek az az elgondolása határozta meg, hogy az operatív intézkedések érdekében gyors és közvetlen tájékoztatásra volt szükség. Az orvosi kar főnök a honvédelmi miniszter tanácsadója volt, nemzetközi jellegű egészségügyi kérdésekben (vöröskereszt újjászervezése stb.). A miniszter engedélyével mélyítette el a kapcsolatot a polgári egészségügygel, különösen az egészségügyi szakszervezettel. Az orvosi kar főnök választott tagja volt az Országos Közegészségügyi Tanácsnak és az Országos Vérellátó Tanácsnak. E kapcsolatoknak a honvédség egészségügyi ellátása vette hasznát.

Állategészségügyi ellátás

A szerveződő új hadsereg szállítási és vontatási feladatait – részben a gépjármű-hiány, másrészt a régi hadseregtől örökölt szervezésnek megfelelően – alapvetően a loállomány igénybevételével igyekeztek biztosítani.

A hadosztályok loállományának feltöltése kettős gondot jelentett, egyfelől a mennyiség biztosítása, másfelől a lovak részének egészségügyi állapota sem volt megfelelő. A lovak egészségügyi ellátását a honvéd állatorvosok eredményesen szervezték és végeztek, erről a következőket olvashatjuk a 6. hadosztály történetéből: „A hadosztály számára a Vörös Hadsereg adott 1000 lovat. A lovak 75%-a az átvételkor hadibasználható volt, a többi 25%-ot pedig szakszerű gondozás után szintén be lehetett fogni.”⁶⁸

Nagy nehézségekbe ütközött a loállomány járványos fertőző betegségektől való megóvása. A tisztító eszközök hiánya mellett nagyban elősegítette az akkor járványos rühkór fertőzést, hogy az állandó szállítások miatt gyakoriak voltak az idegen helyeken való beszállások.

Az időszakos állategészségügyi szemlék megtartása is nehezen volt keresztül vihető honvéd állatorvos-hiány miatt. A szerződöttetett polgári állatorvosok pedig

⁶⁶ HL HM Elnökség iratai, 1945/ 26. 241. sz.

⁶⁷ Sárközi Sándor: Küzdelmes katonaevek, Zrínyi Katonai Kiadó 189–190. old.

⁶⁸ Kis András: A 6. hadosztály, Zrínyi Katonai Kiadó, 1977. 56. old.

a szétszórt elhelyezés miatt nem tudtak eleget tenni a rendszeres ellátásnak, illetve az állategészségügyi szemlék megtartásának.

Nagy jelentőségű volt a honvéd állategészségügyi szolgálatnak az ország lóállománya mennyiségi és minőségi megóvása érdekében végzett munkája. 1945. tavaszán a kanca tulajdonosokat honvédségi „védlevelekkel” látták el, hogy mindenféle igénybevétel alól mentesüljenek, hozzájárulva ezzel is a lóállomány mielőbbi növekedéséhez.

Megkezdődött az országban szétszóródott állami és magán ménesekből származó tenyészanyag gyűjtése, melyet nagyrésztben a Dunántúlon települt 1. és 6. hadosztály hajtott végre. Ennek eredményeképpen mintegy 350–400 db különféle évjáratú csikót, anyakancát, fedezőmént sikerült összeszedni. Az állami ménesekből származó lovakat átadták a Földművelésügyi Minisztériumnak. A visszamaradt tenyészanyagból felállították a *honvédségi lónevelő telepeket*. Az átadást megelőző időben a két hadosztály 26 fedező állomást állított fel a Dunántúlon.

A tenyészlovak gyűjtésével egy időben kezdődött meg az országban a kincstári eredetű lovak felkutatása és összegyűjtése is.

Az állategészségügyi szolgálatot a Honvédelmi Minisztérium *Anyagi csoportfőnök hadfelszerelési alcsoportjában* működő *ló-, vonat és állategészségügyi osztály* irányította, majd 1947-től az *Anyagi Főcsoportfőnökség* szervezésében végezte feladatát.

*

Történelmünk legkiemelkedőbb eseményéhez, népünk felszabadulásához kapcsolódik az új hadsereg – a progresszív forradalmi erők fegyveres bázisa – megalakulásának kezdete és ezen belül tette meg első lépéseit az *ellátó szolgálat* egy tartalmában és rendszerében korszerű szervezet felé.

Az ellátó szolgálat rendkívüli nehézségek közepette eredményesen járult hozzá a csapatok felkészítéséhez. A Vörös Hadsereg lendületes előretörése azonban nem tette szükségessé, hogy az új demokratikus hadsereg nagyobb mértékben vegye ki részét a fasizmus végleges szétzúzásában.

(Folytatása a következő számban.)